

## Lélekelemzési tanulmányok

A kötet a magyar pszichoanalitikai mozgalom és kutatás alapító-indító nagymesterének, Ferenczi Sándornak a hatvanadik születésnapjára készült, afféle ünnepi összeállításnak, a legjobb tanítványok szaktanulmányjaival. A mű azonban már csak a halott mester előtti hódolat megnyilvánulása lehetett, posztumusz megemlékezés. Értéke azonban-jóllehet maga Freud írt hozzá előszót - nem Ferenczihez fűződő kapcsolataiban van (sajnos az összeállítók sem Ferenczi-életrajzot, sem Ferenczi-bibliográfiát nem terveztek a kötetbe), hanem a tanulmányok önértékében. A vaskos kötet felvonultatja az első magyar pszichoanalitikus iskola szinte minden tagját, Róheim Gézától Bálint Alice-ig, Hermann Imrétől K. Rotter Liliánig, Lázár Klárától Szüts Gyuláig, összesen tizenkilenc szakembert, akik közül néhányan világhírűvé váltak, az egyetemes tudománytörténet számon tartott személyiségeivé, mások a ragyogó kezdetek után elhallgattatásra ítéltettek, vagy pályamódosítást végeztek velük, ismét mások később, hajlott korban válhattak az újra feltámadó pszichoanalitikai iskola doyenjeivé. A kötet tanulmányai igen széles skálán helyezkednek el, érintik az általános pszichoanalitikai lélektan alapkérdéseit éppúgy, mint a neurózisok klinikai elméleti-problémáit, a pszichózisokkal éppúgy foglalkoznak, mint technikai kérdésekkel, illetve határproblémákkal. A mai olvasó kettős örömmel foghat a mű tanulmányozásához: egyrészt ma is aktuális kérdések kitűnő színvonalú feldolgozását találhatja benne, másrészt hiteles és átfogó képet kaphat a pszichoanalitikai kutatások harmincas évek elejei állapotáról, fejlettségi fokáról Magyarországon. A művet sajátos becsén túl e lexikonszerű összefoglalás miatt is érdemes elolvasni. (Párbeszéd – T-Twins, 1993.)

## Műhely

### Sajnálni – vagy együtt nevetni?

Először is nézzük a szakemberek megelégedésére szolgáló tényeket: 1994. júl. 1-15-e között 25 fiatal, azaz: 10 táboroztató és 15 gyerek együtt nyaralt Zemplénben, a megyeszékhelyen a Conditio Humana Egyesület (CHE) szervezésében. A gyerekek közül 4 középsúlyosán értelmi fogyatékos, 1 enyhe fokban értelmi fogyatékos, 2 logopédiai óvodás, 2 vak, 3 hátrányos helyzetű, 1 cukorbeteg és 2 „egészséges” volt.

És most nézzük meg, mi van a mindent eltakaró és elrontó adatok mögött. A gyerekek többségét 3-4 éve ismerjük már, és két év óta nemcsak a nyaraltatások alkalmával találkozunk, hanem átlagosan 4 hetente egy kirándulás erejéig is. A CHE-nek köszönhetően lehetőségünk volt arra, hogy ún. fedett pályás mérkőzéseket folytassunk, vagyis biztosítottak számunkra állandó helyet, ahova mehettünk volna ezeken a hétvégeken agyagozni, festeni, játszani stb. Ezzel a lehetőséggel a 2 év alatt egyszer sem éltünk. Miért nem használtuk ki, ezt a mások által irigyelhető lehetőséget, kérdezhették.

Nos, nemcsak a gyerekek, hanem mi is (ami ugyancsak lényeges szempont) a hét minden napján vagy négy fal között vagyunk, vagy kétszer négy fal között változtatjuk helyünket. Bár elismerem, négyhetenként 5-6 órát levegőn lenni meg sem közelíti az egészséges életmód kritériumát, a semminél azonban mindenképpen több. De nem ez az egyetlen indok szól a kirándulások mellett. Statisztikánkat elolvasva kedves szakembereink rögtön felkiáltanak: integrált táboroztatás! – és elégedett mosoly ül ki arcukon, hiszen ismét találtak egy

szakkifejezést, amit használni tudtak. (Az integráció, mint szakkifejezés, a fogyatékosok integrálását, „beemelését” jelenti az egészséges emberek közé.)

Hogy kerül kapcsolatba az integráció a kirándulással? A kirándulás nagyon jó lehetőség arra, hogy egyszerre legyünk együtt és ugyanakkor külön is. Az a szellemileg egészséges gyerek, aki még soha nem volt együtt értelmi fogyatékos gyerekekkel, vagy az az értelmileg egészséges vagy sérült, aki vakot csak utcán fehér bottal közlekedni látott, nemcsak hogy nem tudja, hogyan viselkedjen velük szemben, hanem teljesen normális reakcióként először idegennek, esetleg riasztónak találja a másikat. Egy kirándulás során tulajdonképpen a gyerekek szabályozzák, mennyire közelednek illetve tartanak távolságot egymás közt. A gyerekek spontán módon közelednek egymáshoz, anélkül hogy egyetlen megjegyzés vagy felszólítás elhangzana erre vonatkozóan. Ez a hozzáállás a tábori életre is igaz. Egy példát hadd meséljek el.

Három évvel ezelőtti táborunk első estéjén – amit nem előztek meg kirándulások – „lányaim” kijelentették, ők bizony nem fognak egy szobában aludni a pár évvel fiatalabb Down-kóros kislánnyal. Szó nélkül átraktuk a kislány holmiját, s ő velünk aludt. Harmadnap a lányok elkezdtek kérlelni, hadd költözzön a kislány vissza hozzájuk. Először egy kicsit vonakodtam, majd mikor már nagyon kérleltek, „nagy nehezen” beleegyeztem, egy feltétellel. Ha visszaköltözik, ott is marad, mert senkit sem lehet ide-oda dobálni. Mindenki nagyon örült, és bár ezek után még komoly konfliktusokra voltam felkészülve, legnagyobb örömömmel elmondhatom, hogy az elmúlt 4 tábor „legkeményebb játszámja” volt ez.

Miben hasonlított, és miben különbözött az idej nyaralás?

A tábor vegyes összetétele nemcsak a gyerekek különböző mértékű testi, értelmi, lelki sérüléseiből adódott, hanem a korosztályok megosztottságából is. A gyerekek 7-18, a nyaraltatók 17-28, míg a két vak lány 16 és 20 évesek voltak. Így nagyon nehéz lett volna kategóriákat felállítani, ki a gyerek, ki a felnőtt. Ugyanakkor valamilyen gyűjtőnévre mégiscsak szükség volt, amikor pl. arról volt szó, kinek mikor kell lefeküdnie, vagy utazáskor ki kire figyeljen oda.

Még 3 évvel ezelőtt alakult ki, nem tudom hogyan, a „kicsik” és „nagyok” elnevezés. Ez a megnevezés nagyon szerencsésnek bizonyult. Egy-egy helyzetben mindenki tudja, most ki számít kicsinek, és ki nagynak, anélkül hogy megbeszelnénk. Tehát egy teljesen rugalmasan változó csoportosításról van szó. A táboroztató nagyok pedig pótmamák és pótpapák megnevezés alatt futnak, ui., hogy a sok baba közt ne vesszen el a gyerek, minden pótszülőnek egy kicsi és egy nagy pótgyermeke volt.

És most pergessük le magunk előtt a táborról készült képzeletbeli filmet, és rögtön állítsuk is meg a 2. napnál, amikor 10 gyerek és két pótszülő vonattal megérkezett a miskolci pályaudvarra. A leszállásai nem volt gondunk, hiszen itt az utasok segítettek a csomagok lerakásában, a gyerekeket pedig kicsi-nagy párokra osztottuk. A pályaudvarra értünk jöttünk mikrobusszal. A probléma ott kezdődött, hogyan fogunk eljutni gyerekestül, csomagostul a 9. vágányról a parkolóba? A csomagokat végül szétszítottuk kinek-kinek erejéhez mérten. A rengeteg holminak köszönhetően azonban mindenki alaposan meg volt pakolva. A parkoló felé félúton találkoztunk össze sofőrünkkel, aki kedves barátunk. Természetesen el akart venni pár csomagot. Hogy ezt megakadályozzam, elkiáltottam magam: „Az mosogat este, akinek elveszik a csomagját!...” A gyerekek teljesen kifáradva értek a parkolóba, de egy sem engedte, hogy segítsenek neki. A buszba pedig egy boldog, jókedvű csapat szállt be.

Mire volt jó ez az egész? A szülők és pedagógusok is gyakran esnek abba a hibába, hogy főleg a sérült gyerekektől (de az egészségesektől is) messze képességeik alatt követelnek,

ezáltal passzivitásra ítélve őket. Az igazi örömet azonban a nehézségek leküzdése és nem a teljes kiszolgálás jelenti!

Pergessük a filmet tovább a 4. napra, amikor a füzéri várat készítettük el agyagból. Nem vagyok nagy híve az agyagozásnak, festésnek stb. Nem azért, mert nem fantasztikus dolog, hanem mert úgy érzem, pár pedagógusnál csak az idő elütésére szolgál, és annak igazolására, hogy ő csinált valamit. Nem tudok meghatódni, amikor azt hallom, hogy iskolában vagy nyaraláskor a fő programok között ezek szerepelnek. El tudják képzelni, 17 éves Down-kóros „fiam” hányszor agyagozott, ragasztott és festett a hosszú évek folyamán? Miért hisszük, hogy az értelmi fogyatékos egyben hülye is? Miért hisszük, azért mert szellemileg sérült, már nincs joga széleskörű élményekhez? Sohasem tudom – és ez néha kedvemem szegi –, mennyi élmény marad meg a gyerekekben egy-egy ötletünkből, programunkból. Valószínűleg az értelmi fogyatékosoknál sokkal kevesebb, mint az egészségeseknél, de biztosan több, mint ha két hétig csak „agyagoztunk, játszottunk és festettünk” volna.

Ez persze nem azt jelenti, hogy mi nem agyagoztunk. Annak ellenére azonban, hogy mindig próbáltunk újítani (3 éve a kertben kemencét építettünk és ki is égettük, amit csináltunk), sose voltam elégedett. A baj az volt, hogy nem tudtam megfogalmazni, mi az, ami nem tetszik. A füzéri várral kapcsolatban beugrott egy ötlet, és a kivitelezéskor derült ki, hogy jó. Az előző nap látottakat készítettük el agyagból. Tudom, ezt nem én találtam ki, én azonban csak most először tapasztaltam meg, milyen az, amikor. 25 ember közös élménye egy közös műben jelenik meg. Várunkban voltak bástyák örökkel, várfalak, fák, rajtuk madárral, királykisasszony szökőkúttal, benne gyűrű és a hozzá tartozó béka, és persze hódoló lovag meg kincsesláda is. 16 éves vak „lányom” Ugyanúgy csinált fát és bástyát, mint gótikus ívet, amit előző nap nagy falmászások árán letapogattattunk vele. Az előbb említett 17 éves fiú pedig, bár az elején nem volt kedve agyagozni, a végén köveket készített, s alig tudtuk leállítani, mielőbb kavicsbányává változtatott volna mindent. A vár háttérét üvegre festettük meg, a várat pedig harmadnap ki is festettük.

A 7. nap a monoki tóhoz mentünk. Ezt a túrát nem terveztem, de a gyerekek ragaszkodtak hozzá az előző táborok után. Pedig – ez főleg a kicsiknek – kemény teljesítménytúra volt. Kb. másfél-két óra gyalogút a tóig a gabonaföldek közötti, árnyék nélküli mezőgazdasági úton. Hagyományainkhoz híven csak a kicsik ihattak vizet a túra alatt. (A tóhoz kocsival vittük az ebédet és a vizet.)

A 9. napi fesztiválon a Kaláka együttes koncertje után a gyerekeket felhívták a színpadra táncolni. Csapatunkból majdnem minden gyerek felment, a pótszülők közül viszont senki. Így olyan ritka helyzet adódott, amikor a gyerekek viselkedését a mi közvetlen hatásunk nélkül tudtuk megfigyelni. A körtáncnál még nem is tűnt fel annyira, hogy egy csoportban maradtak, és nem nagyon keveredtek a többi gyerekekkel. A párválasztós körjátékokban viszont már szembetűnő volt, hogy párokat mindig egymás közül választanak. Ezt azért tartom nagyon fontosnak, mert az integrációnak mindig megvan az a veszélye, hogy a sérült és egészséges gyerekek csak egy csoportban vannak, de köztük tulajdonképpen nincs igazi kapcsolat. Ha ez nálunk is így lett volna, a szellemileg egészséges gyerekek nem táncoltak volna az értelmi fogyatékosokkal, hanem, inkább az idegen gyerekekből választottak volna párt maguknak.

Az olvasó furesállhatja, miért mentünk mi Tokajba halászesárdába és borospincébe? Miért kell egy tábornak ilyen helyekre menni, ami ráadásul rengeteg pénzbe kerül? Az ilyen jellegű programokban nagyon sok lehetőség rejlik. Elsősorban arról van szó, hogy a sérült, főleg az értelmi fogyatékos gyerekeket nem nagyon viszik olyan helyekre, mint étterem, mozi, strand, hangverseny stb. Ennek több oka van, az egyik, hogy az emberek sokszor visszautasítóan viselkednek, ami a szülőknek nagyon rossz érzés. Ezeknek a viselkedéseknek a

mozgatórugója legtöbbször a zavar. Az emberek többsége nem tudja, hogyan viselkedjen velük szemben. A zavar leküzdésére a legjobb módszer, ha ezeket a gyerekeket minél többféle helyre, minél többször visszük. Ezer szónoklatnál is többet ér az, amikor kis csapatunk megjelenik egy étteremben, strandon, csónakázáskor vagy egy gyerekkoncerten. Mindig feltűnést kelt egy ilyen nagy társaság, tehát nagy a felelősségünk, hogyan viselkedünk.

Ha az emberek 15 értelmi fogyatékoszt látnának 10 felnőttel, legfeljebb sajnálnák őket vagy megbámulnák, vagy megjegyzések kíséretében elhúzódnának.

Mi a helyzet velünk? Sokszor észre sem veszik, hogy ketten nem látnak közülünk és többen értelmileg sérültek. Aki észreveszi, annak valószínűleg nagy fejtörést okozunk. Odáig értik, vannak felnőttek, akik ilyen gyerekekkel szeretnek foglalkozni – biztos sajnálatból, gondolják. Ami igazán nyomot hagyhat másokban, az a többi gyerek jelenléte. Hogyan kerülnek egészséges, vidám gyerekek sérültek közé? Ráadásul ugyanolyan jól érzik magukat, mintha egykorú, egészséges társaikkal lennének együtt. Ez bizonyára sok emberben értetlenséget vált ki, következményképpen még később is eszébe fog jutni. Legközelebb pedig, amikor találkozik egy értelmi fogyatékoszal vagy egy vakkkal, nem is fogja tudni miért, de már nem lesznek számára annyira idegenek, és természetesebben fog tudni velük viselkedni. Az igazi nevelő hatás tehát nem bennünk, hanem a gyerekekben van!

A másik ugyanilyen fontos indok az étterem mellett, hogy a gyerekeket egyrészt élményekhez juttassuk, másrészt megtanuljanak viselkedni ilyen helyeken.

Az előző sorokat elolvastva már remélem, nem kell sokat magyarázni, miért mentünk stoppal haza. Mielőtt elszörnyednének elmondom, milyen „forgatókönyv” alapján utaztunk.

Egy pótmama és nagylány – akik nem szeretnek stoppolni – reggel hazautaztak vonattal. A maradék 20 embert beosztottuk. Minden pótszülőre jutott egy nagy és egy kicsi. Végül 5 db hármas és egy négyes csoport alakult ki. Az egyik nagyfiúnak, aki 17 éves, megengedtem, hogy egyedül stoppoljon. Csak olyan kocsiba szabadott beszállni, amelyik egyenesen Budapestig vitt. Én, mint egy hajóskapitány, utolsóinak hagyhattam el csak a terepet. Fontos volt tudnom, akit felvettek, az 3 órán belül a Keleti pályaudvaron lesz. Fél 11-re értünk ki Miskolc szélére, a főútra. 12 óráig lehetett stoppolni. Akit nem vettek fel (ez végül 7 ember lett), annak 12 órakor el kellett indulnia busszal a pályaudvarra, és a 13 órás Inter City-vel kellett hazautaznia. Ugyanis ehhez a vonathoz jöttek ki a szülők.

Végül is tizenhármán, ki-ki kamionnal, Nissannal, BMV-vel stb. szerencsésen megérkeztek és vártak minket a Keleti pályaudvaron. A szülőktől bizony féltem, de végül csak egy volt nagyon mérges, ám élménybeszámolónk után tőle is jó hangulatban váltunk el. Az egyik mama pedig csak annyit mondott: „De jó fejek vagytok!” Lehet, hogy már hozzászórtak fura ötleteinkhez?

Hadd szóljak itt még a tabu-témákról. Úgy gondolom, nincs olyan téma, amit a gyerekekkel meg ne lehetne beszélni. A táborban ugyanúgy beszéltünk a cukorbetegségről, a vércukor-meghatározó gépről, mint a vakságról vagy a Down-szindróma kialakulásáról. Ezekről azonban a helyzetből adódó természetességgel, egyszerűen, nem félelmet keltve, és nem sokat. Ha valamit elhallgatunk, az a gyerekekben szorongást kelt.

Tavalyi táborunkban, két év rohammentesség után, egyik nevelőnknek epilepsziás rohama volt. Bár a gyerekek nem láttak semmit, a bennünk lévő feszültséget megérezték. Kérdősködésükre olyan válaszokat adtunk, hogy nem érzi jól magát, lefeküdt stb. Ebédnél ültünk. A gyerekek szemében ott volt az ismeretlentől való félelem, amit „hazugságunk” keltett bennük. Mikor ezt megértettem, pár mondatban elmondtam, hogy ennek a fiúnak van egy betegsége, amit epilepsziának hívnak. Most, hosszú idő után, megint rosszul lett. A

gyerekek elgondolkozva tovább ettek, majd az egyik megszólalt: „Az egyik ismerősünk is epilepsziás” – és evett tovább. A témát ezzel le is zárták.

### **Az önkritika tükrében**

Eddig csak a pozitív dolgokról volt szó, de nézzük meg az árnyoldalakat is. Egy tábor szervezésében nem tartom működőképesnek a teljes demokráciát. Az egyenirányítás viszont rengeteg feszültséget okozott elsősorban a nevelők között. Ennek egyik oka, hogy közel egykorú, csupa erős egyéniségű fiatal volt együtt, akik nem veszik jó néven, ha megmondják nekik, mit csináljanak. A másik ok talán az lehetett, hogy nem vagyunk igazán érettek abban, hogyan mondjuk, s hogyan fogadjuk a kritikát. Az egyenirányítást, amennyire lehetett, mindig próbáltam enyhíteni. Így lett egy fürdőszoba- és két konyhafelelős a pótszülők közül. Az én vállamról nagy terhet vettek le. Így nem egy személyben kellett megküzdennem a vezetőknek kijáró hálátlan szereppel. Szívesen mondanám azt: a nevelők közötti feszültségekre úgyszemint emlékszünk később, vagy hogy a gyerekek ezekből úgyszemint éreztek még semmit. Ez azonban nem így van.

Az integráció mellett sok mindent felsorakoztattam élménybeszámolóim során. Voltak azért nehézségek is. Nagyon nehéz egyszerre kielégíteni az összes gyerek igényét. Az elején görcsösen próbáltuk elérni, hogy minden gyerek minden pillanatban jól érezze magát. Ez azonban felesleges. A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy egy táborban is unatkoznak olykor, és nem minden játékhoz találnak megfelelő partnert egy ilyen jellegű társaságban. Ugyanakkor nem jó látni az unatkozó, magukkal szabadidejükben semmit kezdeni nem tudó gyerekeket!

Ami az élménybeszámolómból kimaradt, pedig rendkívül fontos, az a szülővel való kapcsolat. A szülők többségének nincs, akivel meg tudná beszélni gyerekével kapcsolatos gondjait, rossz érzéseit, örömeit.

Amellett hiábavaló energiapocsékolás, ha a tábori két hét alatt megtanítunk valamit a gyerekeknek, de mivel arról nem beszéltünk a szülővel, semmibe vész. Ideális az lenne, ha a szülővel aktív kapcsolatot tartanánk fent, és hétköznapi gondjaikba is be tudnánk segíteni. Ezt azonban nagyon nehéz megvalósítani, hiszen nekünk is rengeteg dolgunk van évközben.

### **Sajnálni – vagy együtt nevetni?**

„Biztosan nagyon türelmes vagy.” „Ehhez elhivatottság kell.” „Én ezt nem tudnám csinálni, mert sajnálom őket.”

Ezek azok a mondatok, amelyek elhangzásakor nehezen tudom feltörő negatív érzéseimet kordában tartani. Legtöbbször előveszem előbb emlegetett türelmemet és kicsikarok magamból egy mosolyt. Magyarán viszont csak ritkán kísérem meg azt, amit szavakkal nem is lehet.

Az emberek hihetetlenül furcsán gondolkodnak. „A gyógypedagógusok a szeretet és türelem megtestesítői, akik mindenfajta sérültért képesek keresztrefeszíteni magukat.” Miért kéne nekem az összes értelmi fogyatékos, Vakot, süketet stb. szeretnem? Ha valaki azt mondja vagy gondolja magáról, ő mindegyiküket szereti, nemcsak, hogy hazudik, hanem ráadásul egy sérült emberhez a sérülésén keresztül közelít. „Azért szeretlek, mert vak vagy. Nem érdekel, milyen személyiség vagy!” Vannak vakok, akik antipatikusak nekem, és vannak értelmi fogyatékosok, akikhez érzem, nem tudok igazából közeledni. Miért ne lehetne ezt kimondani? A sajnálat számomra olyan, mint az időjárásjelző barométer. Ha valakit sajnálok

a sérülése vagy fogyatékossága miatt, akkor tudom, hogy nem áll igazán közel a szívemhez. Azokat a gyerekeket, akiket nyaraltattam a négy év során, nem első pillantásra szerettem meg. Volt, akihez hosszú idő kellett, míg kölcsönösen megszerettük egymást. Akiket viszont megszerettem, azokat nem tudom sajnálni. A legtöbbjük boldogabb, mint a környezetemben élő „egészségesek”.

**Atzél Réka**